

GHEORGHE I. BRĂȚIANU, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de V. Spinei, Edit. Polirom, Iași, 1999, 504 p.

Fenomenul de recuperare al producțiilor istoriografice românești s-a accelerat după 1990, astfel de demersuri fiind generate de politica promovată de regimul totalitar, care a introdus cele mai condamnabile măsuri prohibitive în promovarea și mediatizarea creațiilor științifice.

Istoricii contemporani (T. Toderașcu, V. Spinei, Al. Zub, S. Papacostea etc.) au reclamat necesitatea promovării unor astfel de inițiative. Atitudinea lor este una legitimă, pornind de la o constatare pertinentă: istoriografia română a dovedit mai bine de un veac și jumătate că este capabilă să se înscrie în marile curente istoriografice europene, istoricii români devenind repere și modele demne de urmat.

Un simbol al istoriografiei românești a fost și este Gh. I. Brătianu, receptat și apreciat și în cercurile științifice europene. Marginalizat, izolat, terorizat după 1947, el a reușit să-și păstreze verticalitatea și luciditatea, oferind istoricilor o lucrare de referință: *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*.

Această valoroasă sinteză de istorie regională a văzut lumina tiparului pentru prima dată în 1969, la München, în limba franceză. În cercurile științifice românești s-a pus problema editării ei abia în anii '80. Meritul îi revine istoricului ieșean V. Spinei, care a militat în mod consecvent pentru repunerea în circulația științifică a acestei lucrări, reușind să determine forurile de decizie comuniste să tolereze și să autorizeze o astfel de premieră.

Această primă ediție nu a reușit să răspundă cererilor mari ale pieței, impunându-se reiterarea gestului un deceniu mai târziu, în 1999. Inițiativa îi aparține și de această dată lui V. Spinei, care s-a angajat și cu acest prilej într-o importantă investigație. El a reușit să identifice bibliografia completă consultată de Gh.I. Brătianu, oferind cititorilor o lucrare care respectă din punct de vedere structural și metodologic toate cerințele: indice onomastic și toponimic, note consistente, bibliografie

exhaustivă și, nu în ultimul rând, utilele și indispensabile hărți și planșe.

Evident, îngrijitorul acestei ediții a fost intrigat de ignoranța relativă, cu care era tratată opera marelui istoric și, în consecință, s-a decis să întreprindă acest demers restituiv, care, finalmente, a condus la reconsiderarea și reabilitarea lui Brătianu și a creațiilor sale.

Dorința declarată a lui Brătianu a fost aceea de a trata în mod exhaustiv istoria spațiului pontic și, implicit, a spațiului românesc, prin valorificarea și valorizarea într-o manieră constructivă și obiectivă a informațiilor pe care le-a identificat în arhivele europene.

La originea acestei sinteze se găsesc 23 de prelegeri însumând 71 de teme, la care se adaugă câteva studii referitoare la comerțul pontic și o lucrare de doctorat pe aceeași temă.

Lucrarea care a văzut lumina tiparului, structurată în patru cărți, cu paisprezece capitole, acoperă din punct de vedere temporal istoria spațiului pontic din preistorie și până la cucerirea otomană.

Cum era și firesc, Brătianu manifestă un atașament și un real interes pentru segmentul temporal reprezentat de intervalul secolelor XII-XV, realitățile istorice anterioare (preistoria spațiului pontic, prezența cimerienilor, a hitiților, simbioza scito-greacă, confruntările traco-macedonene, prezența romanilor, a goșilor, a alanilor și hunilor), fiind tratate cu oarecare stângăcie.

Incursiuni și investigații consistente, a realizat în istoria politico-militară și socială a Imperiului Bizantin, considerat a fi elementul generator al relațiilor de tip feudal.

În cartea de III-a, istoricul se dezlănțuie, lansându-se într-o analiză profundă a relațiilor comerciale și politice care au marcat istoria spațiului pontic, un interes deosebit manifestând pentru doi din cei mai importanți protagoniști ai scenei politice și economice: Veneția și Geneva.

Brătianu consideră momentul 1453 drept crucial în politica promovată de turcii otomani față de entitățile politice din spațiul pontic. Aceștia vor reuși să-i elimine treptat pe toți adversarii, cu reale interese în bazinul pontic (tătari, bizantini, români), proces care s-a finalizat cu instituirea monopolului politic și comercial otoman în sud-estul Europei.

Așa cum putem constata monografia prezintă din punct de vedere metodologic fenomenele istorice în fireasca lor succesiune cronologică până în secolul al XV-lea.

Investigațiile i-au permis să integreze istoria spațiului pontic, într-un mod organic și articulat în istoria continentală, tocmai prin apelul pe care îl face la informațiile extrem de diverse: epigrafice, numismatice, arheologice, lingvistice. Brătianu reușește să încorporeze într-un tot unitar aspecte din viața politică cu excursuri consistente în istoria diplomației, în istoria militară, economică și socială, excursuri indispensabile în procesul de descifrare al articulațiilor interne și în proiectarea tradițiilor evolutive ale comunităților umane.

Brătianu se înscrie pe o traiectorie istoriografică imprimată și jalonată de studiile și cercetările monografice ale lui N. Iorga: *Chestiunea Dunării*, *Chestiunea Rinului*, devenind din această perspectivă și unul dintre emulii lui Fernand Braudel, autor al binecunoscutei sinteze: *Mediterana și lumea mediteraniană în timpul lui Filip al II-lea*.

În altă ordine de idei, intrigat de atitudinea flagrant discriminatoare și ignoranța cu care istoricii occidentali tratau anumite regiuni din Europa, contestă într-o manieră elegantă abordarea fragmentară și secvențială a istoriei. Îl revoltă superficialitatea, detașarea și atitudinea tendențioasă afișată în mod ostentativ de unele cercuri ale istoricilor occidentali, atunci când se pune problema evaluării din perspectivă istorică a spațiului răsăritean. Vizibil influențat de holism se plasează în tabăra lui F. Altheim pentru care: „problemele istoriei nu ne interesează decât dacă le evaluăm din unghiul universalității”.

Una din aserțiunile veridice formulate, este aceea conform căreia Marea Neagră a reprezentat cu Evul Mediu o placă turnantă în cadrul schimburilor comerciale, contribuind prin poziția sa geografică la fluidizarea traficului internațional și implicit la circulația ideilor și metamorfozarea mentalităților. Brătianu transgresează astfel, teoriile formulate în mediile academice din Europa Occidentală, care plasau lumea pontică din punct de vedere politic dar mai ales economic la periferia Europei.

Gestionarea materialului informațional l-a determinat să formuleze o serie de concluzii a căror veridicitate este îndoielnică. Pentru Gh.I. Brătianu Marea Neagră și spațiul limitrof a reprezentat adevăratul laborator în care s-au plâsmuit relațiile clasice de tip feudal, fenomen cu reverberații și în spațiul politic și spiritual bizantin.

Surprindem, în această sinteză, utilizarea unei terminologii inadecvate, ce nu corespunde realităților pe care istoricul le reconstituie. Astfel, referindu-se la Geneva și Veneția, afirmă despre acestea că au promovat politici imperialiste, de expansiune colonială. Astăzi știm că atât imperialismul cât și colonialismul sunt trăsături definitorii ale politicilor externe promovate de marile puteri în epoca modernă și contemporană. Republicile italiene au devenit în Evul Mediu imperii maritime, procesul de colonizare fiind unul modest, în fapt fiind vorba de luptă pentru controlul unor poziții strategice din Marea Mediterană și Marea Neagră.

Gh. I. Brătianu se dovedește extrem de receptiv față de curentele filozofice și politice ce și-au pus amprenta asupra epocii. Astfel, el se plasează în tabăra lui F. Ratzel, considerând determinismul geografic elementul fundamental în geneza realităților etnice, economice, sociale și politice.

Pe de altă parte, titlul sintezei, extrem de restrictiv, trădează influența pe care a exercitat-o asupra sa filozofia hegeliană, reiterând și subliniind necesitatea de a trata unitar realitățile geografice, clivajul operat între lumea terestră și lumea marină dovedindu-se contraproductiv.

Patriotismul și naționalismul și-au pus amprenta asupra personalității sale, dovedindu-se un predecesor al protocronismului (fundamentat de E. Papu) prin supralicitarea rolului pe care l-a jucat spațiul pontic și implicit cel românesc la geneza relațiilor de tip feudal și la progresul Europei.

Devotat până la sacrificiu, atașat de tot ceea ce înseamnă istorie, Brătianu se plasează în gruparea istoriștilor, pentru care este necesar să cunoaștem realitățile trecute pentru a putea reacționa la provocările prezentului și a formula predicții în legătură cu viitorul.

Valoarea științifică a acestei consistente sinteze nu poate fi contestată, ea impunându-se în istoriografia română prin rigurozitatea și profesionalismul cu care a fost elaborată. Trebuie parcursă cu rezerve și cu simț critic, tocmai pentru a putea preîntâmpina preluarea și multiplicarea unor exagerări care cu timpul pot fi transformate în certitudini.

GERD FRANK